

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

DOKUMENTUS REIŠKIANŲS ŽODŽIAI ADMINISTRACINĖJE KALBOJE

ESMINIAI ŽODŽIAI: dokumentas, dokumento rūšis, administracinė kalba, žodžio reikšmė.

Lietuvių kalboje tvirtai prigijo tarptautinis žodis *dokumentas*, atėjęs iš lotynų kalbos [lot. *documentum* – pamokomas pavyzdys; liudijimas, įrodymas] (TŽŽ 2013). Tai pats dažniausias tarptautinis žodis lietuvių kalboje (tirtuose tekstuose rastas 1872 kartą 654 imtyse) (Grumadienė, Žilinskienė 1998 XXXIV, 76). Ypač šis žodis aktualus administracinei kalbai. Dėl jo paties vartojimo didesnių problemų nekyla, tačiau nuo jo reikia pradėti norint išsiaiškinti dokumento rūšių sistemą ir žodžius, su kuriais dokumentus reiškiantys žodžiai gali sudaryti junginius.

Straipsnio tikslas – aptarus žodžio *dokumentas* sampratą ir galimas šiuo žodžiu reiškiamo objekto klasifikacijas, nustatyti dokumentus įvardijančių žodžių darybą ir kilmę bei išsiaiškinti vartojimo sunkumų keliančius atvejus.

1. ŽODŽIO *DOKUMENTAS* REIŠMĖS

TŽŽ 2013 nurodytos dvi žodžio *dokumentas* reikšmės: 1 raštas, kuriuo kas pranešama ar patvirtinama; 2 materialus objektas (popierius, piešinys, nuotrauka, kino juosta), kuriame užfiksuotos kokios nors žinios. Lietuvių kalbos žodynuose šios reikšmės taip pat panašiai apibūdinamos. Tiesa, LKŽ_e skiriamos trys reikšmės:

1. reikalų raštas kokiam nors faktui ar teisei į ką nors patvirtinti: *Piniginiai dokumentai* DŽ. *Pateisinamasis dokumentas* rš. 2. rašytinis ko įrodymas, aktas, raštas, kūrinys ir pan., turintis istorinės reikšmės: *Kiekvienas kalbos žodis, būdamas gyvenusių žmonių kartų padaras, yra mums istorijos dokumentas* K.Būg. *Visi senovės dokumentai bus sulasyti* S.Dauk. 3. asmens pažymėjimas, pasas: *Parodykit savo dokumentus* rš.

DŽ nurodomos dvi šio žodžio reikšmės: 1. reikalų raštas: *Banko, apskaitos, teisiniai, techniniai ~ai. Asmens, tarnybinis d. Oficialieji ~ai. Patvirtintas, suklastotas, fiktyvus d. Pateisinamasis d.* 2. materialinis žinių šaltinis: *Istorijos ~ai. Rašytinis, grafinis, mašininis d. ~ų skelbimas. ~ų rinkinys.*

BŽ taip pat skiriamos tos pačios dvi šio žodžio reikšmės, tik jos šiek tiek tiksliau apibūdinamos, o apibrėžtytys tokios kaip TŽŽ 2013:

1. raštas, kuriuo kas pranešama ar patvirtinama: *Įstaigos dokumentai. Pasirašyti dokumentūs. Parodykite (asmeñs) dokumentūs. Dokumentą reñgia darbo grupė. Dokumentai ruošiami atiduoti į archyvą. Dokumentas priimtas absoliučiai balsų dauguma.* 2. materialus objektas (popierius, piešinys, nuotrauka, kino juosta, laikmena ir kt.), kuriame užfiksuotos kokios nors žinios: *Istorijos dokumentai. Dokumentų skelbimas [rinkinys].*

KancKP 2007 *dokumentą* apibrėžia kaip plačiausia reikšme suprantamą reikalų raštą, kuriame užfiksuota ir patvirtinta kieno nors veikla ar faktai. Čia dar primenama ir tai, kad dokumentai gali būti ne tik raštai, bet ir kita forma saugoma informacija.

Kaip matyti iš žodynuose pateiktų apibrėžčių, aiškiai atsiskiria dvi šiuo žodžiu žymimo materialaus dalyko reikšmės, pirmoji iš jų susijusi su tam tikru reglamentavimu, nes dokumentas apibūdinamas kaip raštas ar reikalų raštas¹, kuris yra suprantamas kaip teisinę reikšmę turintis paprastai pagal tam tikrus reikalavimus parengtas tekstas, nes *raštas* dar turi ir reikšmę „teisinis ar šiaip raštinės dokumentas“ DŽ. Kita žodžio *dokumentas* reikšmė (materialus žinių šaltinis) yra daug platesnė, bet ji administracinei kalbai nėra tiek svarbi, nors pasitaiko ir šios reikšmės vartojimo atvejų.

Svarbu išsiaiškinti, kokių reikšmės atspalvių šis žodis įgyja, vartojamas kaip terminas. LRTB rasti 12 vientisinio termino *dokumentas* užfiksavimo atvejų įvairiuose šaltiniuose (*Enciklopediniame karybos žodyne, Aiškinamajame telekomunikacijų terminų žodyne, Enciklopediniame kompiuterijos žodyne; Penkiakalbiame aiškinamajame metrologijos terminų žodyne; Lietuvos standarte LST ISO 5127:2008 Informacija ir dokumentavimas*). Ir LRTB aiškiai atskiriamos jau aptartos dvi reikšmės: plačiau apibūdinant dokumentą minimi tokie jo požymiai: materialus objektas, kuriame užfiksuoti duomenys, taip pat bet kokia informacijos laikymo forma arba tam tikras informacijos kiekis; kita reikšmė specialesnė – informacija yra labiau sukonkretinta, tai institucijos veikloje užfiksuota informacija; oficialus raštas, kuriame pripažįstami tam tikri faktai, duomenys apie veiklą, jos rezultatus ir pan.; raštas, sukurtas arba gautas ir prižiūrimas institucijos, organizacijos ar asmens, vykdant teisinius arba veiklos įsipareigojimus; juridinio ar fizinio asmens veikloje bet koku būdu, forma ar bet kokiaje laikmenoje užfiksuota informacija. Čia išryškėja teisiniai dokumento rengimo aspektai.

Iš aptartų apibrėžčių matyti, kad administracinėje kalboje *dokumentas*, vartojamas reikšme „rašytinis fizinio ar juridinio asmens veiklos patvirtinimas, parengtas arba gautas tam įgaliojimus turinčios institucijos ar asmens“. Toliau straipsnyje bus nagrinėjami tik tokia reikšme suprantami dokumentai.

¹ Beje, šnekamojoje kalboje oficialaus dokumento reikšmę turi žodis *popierius*, kurio pirminė reikšmė yra medžiaga, ant kurios rašoma (DŽ), o LKŽ_e *popieriaus* 3 reikšmė nurodyta „oficialus rašytas dokumentas“.

2. GALIMOS DOKUMENTŲ RŪŠIŲ KLASIFIKACIJOS

Dokumentas yra gana plačios reikšmės žodis. Šiuo žodžiu žymimas objektas skaidomas į daugybę rūšių pagal įvairius kriterijus. Pavyzdžiui, Teisės aktų registre (toliau – TAR) (<https://www.e-tar.lt/portal/index.html>) suteikiama galimybė pasirinkti iš 217 dokumentų rūšių, dalis iš jų keliažodžiai, vienažodžių dokumentų pavadinimų yra 118. Tiesa, kai kurie įvardijimai yra gana bendri (*bendro pobūdžio dokumentas, informacija* ir pan.), keliažodžiai pavadinimai nurodo vienos dokumento rūšies porūšius, pavyzdžiui, yra septyni išvadų porūšiai (*antikorupcijos vertinimo išvada, komisijos išvada, komiteto išvada, kriminogeninė išvada, pagrindinio komiteto išvada, teisės departamento išvada, derinimo išvados*). Kai kuriuos jų dokumentais galima laikyti tik antrąją lietuvių kalbos žodynuose nurodyta reikšme, pvz.: *disertacija, interviu, monografija, pro memoria, straipsnis, televizijos žinios*. Žinoma, Teisės aktų registre dokumento rūšies skiltyje stengtasi surašyti kuo daugiau įmanomų dokumentų rūšių, kuriuos gali tekti įdėti į šį registrą, tačiau tikrai ne visi jie būtų laikomi teisės aktais². Todėl norint žodį vartoti kaip įvardijantį teisės dokumentą, šiuo sąrašu galima remtis tik iš dalies, nes nemaža dalis jame įrašytų žodžių gali turėti tik antrąją žodynuose pateiktą dokumento reikšmę „materialus objektas, kuriame užfiksuotos kokios nors žinios“.

Dokumentų rengimo taisyklėse dokumentai skiriami į teisės aktus (*nutarimai, sprendimai, įsakymai, potvarkiai* ir jais tvirtinami *nuostatai, taisyklės, programos, kiti dokumentai*) ir įstaigos rengiamus dokumentus, šie dar skirstomi į įstaigos siunčiamus dokumentus (*raštai, pažymos* ir pan.) ir įstaigos vidaus dokumentus (*aktai, protokolai* ir pan.). Dar yra atskirų dokumentų, kuriuos rašo paprasti piliečiai, kai jiems prireikia tvarkyti valdinius reikalus (*prašymai, gyvenimo aprašymai* ir pan.).

Savita dokumentų struktūra yra teismuose, čia pateikiami įvairūs atsiliepipimai³ (*atsiliepipimas į apeliacinį / atskirąjį skundą; atsiliepipimas į ieškinį*); atsisakymai (*atsisakymas nuo skundo*); ieškiniai (*ieškinys dėl santuokos nutraukimo, ieškinys dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo, ieškinys viešųjų pirkimų byloje*); pareiškimai (*pareiškimas dėl skundo / prašymo atsisakymo; pareiškimas dėl nušalinimo; pareiškimas dėl paskelbimo mirusiu, pareiškimas dėl taikos sutarties sudarymo; pareiškimas dėl sprendimo už akių*); pranešimai (*pranešimas dėl sutikimo ginčą ar jo dalį perduoti teisminei mediacijai, pranešimas dėl nesutikimo būti paskirtam teismo mediatoriumi*); prašymai

² Kai kurių rūšių dokumentų TAR kol kas dar nėra ir pateikta.

³ Teikiami dokumentų pavadinimų pavyzdžiai iš Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalo (<https://e.teismas.lt/lt/public/home>). Dėl dokumentų pavadinimų konkuruojančių konstrukcijų taisyklingumo vertinimo žr. Vladarskienė R. Prielinksnio dėl konstrukcijos administracinėje lietuvių kalboje, *Bendrinė kalba* 87 http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/87/Vladarskiene_BK_87_Straipsnis.pdf.

(*prašymas dėl santuokos nutraukimo, prašymas dėl bylos nutraukimo, prašymas dėl proceso atnaujinimo, prašymas dėl susipažinimo su elektronine byla, prašymas dėl laikinųjų priemonių taikymo, prašymas atidėti bylos nagrinėjimą*); priešiškinis; prieštaravimai (*prieštaravimas dėl kreditoriaus pareiškimo išduoti teismo įsakymą*); skundai (*atskirasis skundas, apeliacinis skundas, skundas dėl antstolio veiksmų*); sutikimai (*sutikimas dėl ieškinio atsiėmimo, sutikimas būti paskirtam teismo mediatoriumi*).

Atskira sritis – Europos Sąjungos institucijų dokumentai, skelbiami Europos Sąjungos teisės aktų ir kitų viešų dokumentų bazėje „EUR-Lex“ (<http://eur-lex.europa.eu/lt/index.htm>). Joje įvairiomis kalbomis pateikiami skirtingų tipų teisės aktai. Pagrindiniai tipai:

sutartys – tai Europos Sąjungos pirminė teisė (*Lisabonos sutartis, Europos bendrijos steigimo sutartis, Europos Sąjungos sutartis, Euratomo sutartis, Stojimo sutartis* ir kitos sutartys bei protokolai);

tarptautiniai susitarimai su trečiosiomis šalimis ar tarptautinėmis organizacijomis, susitarimai ir konvencijos tarp valstybių narių;

antrinės teisės aktai – norminiai teisės aktai, kuriuos Europos institucijos priima taikydamos sutarčių nuostatas (*reglamentai, direktyvos, sprendimai, rezoliucijos, nuomonės, rekomendacijos, deklaracijos, gairės, institucijų vidaus darbo tvarkos taisyklės, vidaus susitarimai*);

parengiamieji teisės aktai – *teisės aktų pasiūlymai, nuomonės, iniciatyvos, bendra Tarybos pozicija, rezoliucijos, komunikatai, žaliosios knygos, baltosios knygos, ataskaitos, rekomendacijos*;

teismo praktika – teisminę valdžią vykdančių institucijų paskelbti sprendimai (*teismų sprendimai, teismų nutartys, generalinių advokatų išvados*);

Parlamento klausimai – *klausimai raštu, klausimai žodžiu, klausimų valandos metu pateikti klausimai*.

Kaip matyti, atskiroms reglamentavimo sritims būdingos dokumentų rūšys gali skirtis ir yra skirstomos į grupes pagal savitą logiką (pagal dokumentų rengimo pobūdį ar rengėją, pagal reglamentavimo srities dydį, pagal jo svarbą dokumentų hierarchijoje ir pan.).

Dalis dokumentų rūšių turi ne vieno dešimtmečio rengimo tradicijas ir žymimos įprastais žodžiais bendrinėje kalboje, tačiau pasitaiko ir tokių atvejų, kai specifinei sričiai prireikia tik jai būdingo dokumento tipo, pvz., teismams gali būti pateikiamas dokumentas *priešiškinis* (šio žodžio nėra nei DŽ, nei KancKP, nei LRTB), tačiau tai vartotinas teisės terminas, kuris žymi laikantis tam tikrų sąlygų atsakovo pareikštą ieškinį pradiniam ieškovui⁴.

⁴ Plačiau žr. VLKK Konsultacijų banke (www.vlkk.lt).

Taigi naujų dokumentų rūšių atsiranda pagal poreikį formuojantis vienokioms ar kitokioms reglamentavimo procedūroms. Todėl baigtinės dokumentų nomenklatūros, taip pat ir bendros jos klasifikacijos nėra.

3. DOKUMENTUS ĮVARDIJANČIŲ ŽODŽIŲ DARYBA IR KILMĖ

Norint išsiaiškinti, kokiais žodžiais linkstama pavadinti dokumentus, išnagrinėta KancKP 2007 ir TAR dokumentų rūšių vienažodžių pavadinimų kilmė ir daryba. KancKP rasti 72 dokumentus įvardijantys vienažodžiai terminai,

iš jų 43 veiksmažodžių vediniai: 28 priesagos *-imas (-ymas)* vediniai, pvz.: *aprašymas, atsiliepimas, atsišaukimas, įgaliojimas, įsakymas, įstatymas, kreipimasis, kvietimas, leidimas, liudijimas, nurodymas, nutarimas, pasiaiškinimas, pareiškimas, pasiūlymas, pavedimas, pažymėjimas, pranešimas, prašymas, siuntimas, sprendimas, sutikimas, teikimas, užsakymas*, ir 15 kitais darybos būdais iš veiksmažodžių padarytų daiktavardžių (kitokių priesagų vediniai, pvz.: *taisyklės, atmintinė, raštas, skundas*; galūnių vediniai *ataskaita, aprašas, įstatai, nuostatai, paraiška, pažyma, sąskaita, potvarkis*);

3 sudurtiniai žodžiai *aplinkraštis, lydraštis, žiniaraštis*;

taip pat 26 tarptautiniai žodžiai, pvz.: *aktas, anketa, biuletenis, charakteristika, dekretas, diplomai, instrukcija, kvitas, metrikai, rekomendacija, pasas, pretenzija, programa, protokolas, reglamentas, sertifikatas, statusas, standartas*.

TAR rasta daugiau dokumento rūšis žyminčių vienažodžių pavadinimų, nemaža jų dalis sutapo su KancKP pateiktais žodžiais, dalis yra kitokių. Iš 118 žodžių

60 veiksmažodžių vedinių: 32 priesagos *-imas (-ymas)* vediniai, pvz.: *atitaisymas, atsišaukimas, išaiškinimas, pakeitimas, paklausimas, patikslinimas, raginimas, skelbimas*; 28 kitais darybos būdais padaryti daiktavardžiai (kitokių priesagų vediniai, galūnių vediniai), pvz.: *apžvalga, išvada, išrašas, padėka, nuoroda, tvarka, įsakas, pataisa, sąlygos*);

5 sudurtiniai žodžiai, pvz.: *aplinkraštis, atvirlaiškis, darbotvarkė, žemėlapis*;

48 tarptautiniai žodžiai, pvz.: *direktyva, interpelacija, kodeksas, komentaras, komunikatas, koncepcija, konstitucija, konvencija, korespondencija, memorandumas, nota, paktas, pozicija, projektas, protestas, registras, rezoliucija, stenograma, strategija, tarifas*.

Lentelėje pavaizduota nagrinėtuose šaltiniuose pateiktų dokumentus žyminčių žodžių darybos ir kilmės palyginimas.

LENTELĖ. Dokumentus žyminčių žodžių daryba ir kilmė

	KancKP		TAR	
	Vnt.	Proc.	Vnt.	Proc.
Priesagos <i>-imas (-ymas)</i> vediniai	28	38,9	32	27,1
Kitais būdais padaryti veiksmažodžių vediniai	15	20,8	28	23,8
Sudurtiniai žodžiai	3	4,2	5	4,2
Tarptautiniai žodžiai	26	36,6	48	40,7
Kiti	0	0	5	4,2
Iš viso	72	100	118	100

Europos Sąjungos dokumentai įvardijami panašiai kaip ir Lietuvoje rengiami dokumentai, dauguma jų yra tokie patys: veiksmažodžių vediniai, pvz.: *ataskaita, nutartis, pasiūlymas, pranešimas, sprendimas, susitarimas, sutartis, taisyklės* (tik jų gerokai mažiau) ar tarptautiniai žodžiai, pvz.: *deklaracija, direktyva, reglamentas, rezoliucija, rekomendacija*.

Atidžiau pažiūrėjus, kokiais žodžiais įvardijami įvairių rūšių dokumentai, matyti, kad daugiau kaip pusė dokumento rūšies pavadinimų yra iš veiksmažodžių padaryti daiktavardžiai, ypač dažni priesagos *-imas (-ymas)* vediniai. Tai įprasta žodžių reikšmių raida, pirmiausia daiktavardžiu pavadinamas reglamentuojamas veiksmas, o kai veiksmas yra pasikartojantis, pradedamas sieti su įvairiomis procedūromis, įforminamas raštiškai ir ta rašytinė forma tampa standartinė, tada tokiu pačiu žodžiu, kaip ir veiksmas, pavadinamas ir jo rezultatas – tam tikras dokumentas. Administracinėje lietuvių kalboje įprasta, kad iš veiksmažodžio, žyminčio valios veiksmą, padarytas daiktavardis gali įgyti dokumento, kuriuo tas valios veiksmas įforminamas, pavadinimo reikšmę. Toks veiksmo pavadinimo sukonkretėjimas įgaunant dokumento pavadinimo reikšmę atitinka lietuvių kalbos žodžių reikšmių raidos polinkius, nes, anot Sauliaus Ambrazo (1993: 20), dėl tam tikro prieštaravimo tarp veiksminio požymio reikšmės, būdingos veiksmažodžiui, ir daiktavardiškos morfologinės formos bei sintaksinės funkcijos veiksmų pavadinimai linkę gauti konkretesnes, labiau apibrėžtas reikšmes.

Tokių atvejų, kai tas pats žodis žymi ir veiksmo pavadinimą, ir dokumentą, yra ne vienas pateiktas KancKP 2007, pvz.: *įgaliojimas* – gali reikšti veiksmo pavadinimą arba įgaliojamąjį raštą; *siuntimas* – veiksmo pavadinimas ir siuntimą liudijantis dokumentas; *sprendimas* – be veiksmo pavadinimo, dar reiškia tam tikrą nutarimą – kolektyvinio organo tvarkomąjį dokumentą. Šių veiksmažodinių daiktavardžių antra konkreti reikšmė pateisinama semantikos pokyčių polinkiais. Toks daiktavardis gali turėti ir daugiau reikšmių, pvz., KancKP nurodoma, kad *įspėjimas* gali reikšti šiaip įspėjimo veiksmą arba tam tikrą drausminę nuobaudą. Nors dokumento reikšmė čia ir nepažymėta, tačiau realiojoje vartosenoje šis žodis aiškiai jau tokią reikšmę yra įgijęs, pvz.:

*Jei valdytojas, vykdydamas savo funkcijas, padaro mažareikšmį pažeidimą, <...> priežiūros ir kontrolės vykdytojas pateikia jam **rašytinį įspėjimą**, kuriame nurodo padarytą mažareikšmį pažeidimą ir jo ištaisymo būdą TAR, 2015-11-04, Nr. 17524; *P a k e i č i u* **Įspėjimo FR1093 formą**, patvirtintą Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2011 m. gegužės 26 d. įsakymu Nr. VA-71 „Dėl pranešimo ir įspėjimo formų patvirtinimo“, ir ją išdėstau nauja redakcija TAR, 2015-08-17, Nr. 12346; *Paramos gavėjas nepateikia paramos sutartyje / paraiškoje / mokėjimo prašyme, iš Agentūros gautuose raštuose, paklausimuose, kreipimuose ar įspėjimuose nurodytų dokumentų ar kitos susijusios su projekto administravimu informacijos* TAR, 2015-08-13, Nr. 12268.*

Ne tokie dažni atvejai, kai kitokios darybos veiksmažodžių vediniai, šalia pagrindinės reikšmės, įgyja ir dokumento reikšmę, vienu atveju panašūs, kaip ir priesagos *-imas (-ymas)* vedinių, – yra aiškus ryšys su pamatiniu veiksmažodžiu, kuris žymi veiksmą, susijusį su dokumento turiniu, pvz.: *aprašė* aprašoma, *apžvalgoje* apžvelgiama; *ataskaitoje* atsiskaitoma, *pāžyma* pažymima, *skundu* skundžiama; *sutartyje* sutariama. Kiti atvejai, kai ne toks aiškus ar sunkiau suvokiamas sematinis vedinio ir pamatinio veiksmažodžio ryšys, ne tokie būdingi, pvz.: *įstatai, taisyklės*.

Yra keletas atvejų, kai dokumentą žymintį veiksmažodinį daiktavardį sunkoka susieti su veiksmažodžiu, nuo kurio priklauso dokumento turinys, pvz.: *išvada, nuomonė*, ar dokumentą žymintis daiktavardis iš viso nėra veiksmažodžio vedinys, pvz.: *gairės, laiškas*. Tokių daiktavardžių reikšmė susijusi su tam tikrų dalykų išdėstymu, paprastai rašytine forma, todėl susidarius tam tikroms sąlygoms, jie gali įgauti dokumento reikšmę, kai iš konteksto paaiškėja, kad atliekami tam tikri dokumento įforminimo veiksmai, pvz.:

20. *Specialisto išvada* **įforminama tokia tvarka:**

20.1. *Specialisto išvada* **surašoma** Muitinės laboratorijos **blanke**, ją **pasirašo** tyrimą atlikęs specialistas (specialistai).

20.2. *Specialisto išvada* **pateikiama** Muitinės laboratorijos direktoriui (direktoriaus pavaduotojui) **tvirtinti**. <...>

20.3. *Specialisto* **parašas tvirtinamas** Muitinės laboratorijos **antspaudu**. <...>

21. *Specialisto išvados ir priedų* **surašomas** vienas **originalo egzempliorius**, kuris atiduodamas užsakovui, o jo kopija paliekama Muitinės laboratorijoje. TAR, 2015-09-01, Nr. 2015-13325.

Kita būdinga dokumentus įvardijančių žodžių ypatybė – nemažai dokumentų vadinami tarptautiniais žodžiais, jų reikšmės aprašytos ir lietuvių kalbos, ir tarptautinių žodžių žodynuose.

Vadinasi, prireikus pavadinti dokumentą lietuvių kalba paprastai arba iš veiksmažodžio daromas daiktavardis, arba pasiskolinamas kitos kalbos žodis.

4. PROBLEMINIAI ATVEJAI

Kodėl svarbu skirti, ar žodis reiškia dokumentą? Pirmiausia dėl to, kad su juo vartojami atitinkami žodžiai, apibūdinantys veiksmus, kuriuos galima atlikti su dokumentais, nes dokumentai gali būti *rengiami, priimami, keičiami, papildomi, tvirtinami*, tik jie gali galioti ar netekti galios, pvz.:

Pirkimo dokumentus, pagal Pirkimo iniciatoriaus užpildytoje pirkimo paraiškoje-užduotyje esančius duomenis, **rengia** Komisija arba Pirkimo organizatorius TAR, 2015-08-26, Nr. 2015-13003; Lietuvos Respublikos Vyriausybė *n u t a r i a*: / **Patvirtinti** Žemės konsolidacijos projektų rengimo ir įgyvendinimo **taisykles** TAR, 2015-09-02, Nr. 2015-13378; **T v i r t i n u** Kultūros rėmimo fondo lėšomis finansuojamų projektų teikimo **gaires** TAR, 2015-09-08, Nr. 2015-13596; Krašto apsaugos ministras ir sveikatos apsaugos ministras iki 2015 m. gruodžio 31 d. **priima** šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės **aktus** TAR, 2015-04-30, Nr. 2015-06587; Iš esmės **pritarti** Lietuvos Respublikos genetiškai modifikuotų organizmų įstatymo papildymo 12¹ straipsniu įstatymo **projektui** TAR, 2015-08-26, Nr. 2015-13007; **P a k e i č i u** Valstybinės ligonių kasos direktoriaus 2004 m. spalio 15 d. **įsakymą** TAR, 2015-08-11, Nr. 2015-12217; **Pripažinti netekusiu galios** Lietuvos radijo ir televizijos komisijos 2004 m. sausio 28 d. **sprendimą** TAR, 2015-10-20, Nr. 2015-15764; Ministro **įsakymai skelbiami ir įsigalioja** Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka TAR, 2015-04-28, Nr. 2015-06443.

Kitas svarbus aspektas, kai konkretaus dokumento reikšmę įgyja veiksmažodžių abstraktai, – materialaus ir abstraktaus dalyko skirtis. Kaip jau išsiaiškinta anksčiau, dokumentas reiškia materialų dalyką ir žodis, jį žymintis, gali turėti tam tikrus gramatinius požymius, būdingus tik materialius dalykus žymintiems žodžiams, pvz., jis bus kaitomas skaičiais, jo vietininko linksnis bus visai suprantamas, nes dokumente galima ir nurodyti, ir parašyti, ir pan⁵.

Kaip jau minėta, žodžio *dokumentas* reikšmė gali būti labai plačiai suvokiama, todėl kyla klausimas, ar bet koks daiktavardis gali tapti dokumento pavadinimu. Kartais dokumentuose tenka reglamentuoti įvairias veiklos sąlygas⁶, nurodyti tam tikrus kriterijus⁷, tam tikrai veiklai

⁵ Neteiktina vartoti abstrakčiųjų daiktavardžių daugiskaita KP G 20; vietininkas KP S1 93–98, 115, 120–121.

⁶ *Sąlygos* reiškia arba susitarimo reikalavimus, arba aplinkybes, kuriomis kas vyksta KancKP.

⁷ *Kriterijus* – sprendimo vertinimo pagrindas, matas DŽ.

keliams reikalavimus⁸, nustatyti įkainius⁹, dydžius¹⁰, normas¹¹ ir pan., o šie žodžiai pradedami vartoti kaip dokumentų rūšių pavadinimai, nors jie žymi abstrakčius dalykus, tam tikrus reglamentuojamus aspektus, bet ne konkretų tekstą. Čia reikėtų skirti du atvejus:

1) kai minėti dalykai tvirtinami teisės aktų tekstuose tiesiogiai (įsakyme, nutarime), pvz.:

*Įsakymas „Dėl geltonųjų autobusų skirstymo kriterijų 2015 metams nustatymo“ <...> / N u s t a t a u šiuos geltonųjų autobusų skirstymo **kriterijus** 2015 metams <...> TAR, 2015-05-06, Nr. 2015-06814; <...> savivaldybės taryba n u s p r e n d ž i a: / 1. **Patvirtinti** UAB „Skuodo vandenys“ teikiamų paslaugų **įkainius**: / 1.1. Naudojimosi baseinu vienos valandos įkainis: / 1.1.1. vaikams ir moksleiviams, pateikus mokinio pažymėjimą – 2 Eur; / 1.1.2. suaugusiems – 3 Eur TAR, 2015-04-02, Nr. 4928;*

2) kai minėti dalykai reglamentuojami tuo teisės aktu tvirtinamame atskirame dokumente, pvz.: *T v i r t i n u pridedamas: <...> Tarnybos administracinių elektroninių paslaugų teikimo sutarties **sąlygas** TAR, 2015-12-31, Nr. 21217; T v i r t i n u Atlyginimo valstybės įmonei Registrų centrui už vienos vykdomosios bylos paiešką ir vienos vykdomosios bylos išplėstinę paiešką Antstolių informacinėje sistemoje **dydžius** (pridedama) TAR, 2015-08-26, Nr. 2015-13001; Tvirtinu **Reikalavimus** nuotolinio lošimo įrenginiams (pridedama) TAR, 2015-11-18, Nr. 18289.*

Iš tiesų, tvirtinti ar nustatyti galima ir normas, ir sąlygas, ir kriterijus, ir tam tikrus dydžius, kai jie susiję su reglamentuojama veikla (1). Tačiau aptariamieji žodžiai negali žymėti dokumento, todėl jam įvardyti netinka (2), kad šiais atvejais kalbama apie dokumentus, aiškiai parodo pavadinimo pirmojo žodžio didžioji raidė, pvz.: <...> *t v i r t i n u **Teritorijų** planavimo normas (pridedama) TAR, 2014-01-08, Nr. 91. Dar aiškiau matyti, kad nagrinėjamiems žodžiams suteikiama dokumento reikšmė, kai jie sudaro junginius su žodžiais, apibūdinančiais teksto tvarkymą, plg. **Papildyti** <...> rajono savivaldybės tarybos 2014 m. rugsėjo 25 d. sprendimu Nr. <...> „Dėl <...> pedagoginės psichologinės tarnybos mokamų paslaugų įkainių patvirtinimo“ patvirtintus <...> pedagoginės psichologinės tarnybos mokamų paslaugų **įkainius 19 eilute** TAR, 2015-04-03, Nr. 5128; <...> taryba n u s p r e n d ž i a: / 1. **Pakeisti** Mokinių maitinimo paslaugų pirkimo **kriterijus**, patvirtintus <...> rajono savivaldybės tarybos 2007 m. gegužės 31 d. sprendimu Nr. T-129 „Dėl Mokinių maitinimo paslaugų pirkimo kriterijų tvirtinimo“: / 1.1. **pakeisti 3.2 punktą ir jį išdėstyti taip:** <...> TAR, 2015-10-23, Nr. 16714.*

⁸ Reikalavimai gali reikšti privalomą tvarką ir jos taisykles KancKP.

⁹ Įkainis – nustatyta kaina, vertė DŽ.

¹⁰ Dydis – didumas (aukštumas, platumas ir kt.) DŽ.

¹¹ Norma – 1. pripažinta privaloma taisyklė, nuostatas: Teisės n. Kalbos n. Elgesio n. 2. nustatytas kiekis, dydis: Išdirbio n. Laistymo n. DŽ

Panašų atvejį prieš dešimtmetį nagrinėjo Pranas Kniūkšta. Jis įrodė, kad dokumentui pavadinti netinka žodis *tvarka*, šis žodis tradiciškai yra abstrakčios reikšmės, reiškinio pavadinimas, tam tikrus reikalavimus atitinkantis darbo ar veiklos būdas, todėl kaip dokumento pavadinimas pasiūlytas vartoti žodžių junginys *tvarkos aprašas* (2005: 156–158). Dabar šis junginys administracinėje kalboje plačiai paplitęs, nors vis dar pasitaiko ir netinkamai suformuluotų dokumentų pavadinimų, pvz.:

<...> taryba n u s p r e n d ž i a : / 1. Patvirtinti iš Kelių priežiūros ir plėtros programos finansuojamų lėšų Kelių, gatvių ir inžinerinių tinklų statybos darbų organizavimo ir vykdymo tvarką (pridedama) TAR, 2015-09-29, Nr. 14415; <...> taryba n u s p r e n d ž i a : / Patvirtinti <...> rajono savivaldybės neformaliojo vaikų švietimo lėšų skyrimo ir naudojimo 2015 metais tvarką (pridedama) AR, 2015-10-21, Nr. 16611; taryba nutaria: / 1. Patvirtinti Pranešimo apie koncentraciją pateikimo ir nagrinėjimo tvarką (pridedama) TAR, 2015-08-13, Nr. 12247.

Dokumentas galėtų būti *aprašas*¹², *squadas*¹³, jei reglamentuojami dalykai išsamiai aprašomi, pvz.:

Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija n u t a r i a : / 1. Patvirtinti Vidutinės biokuro kainos nustatymo tvarkos ir sąlygų aprašą Valstybės žinios, 2013-12-31, Nr. 141-7143; Tvirtinu Motorinės transporto priemonės valdymo įgūdžių ir gebėjimų vertinimo kriterijų bei metodų aprašą Valstybės žinios, 2013-12-28, Nr. 137-6957; P a k e i č i u Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2006 m. liepos 17 d. įsakymą Nr. 3-297 „Dėl Geležinkelių transporto eismo saugos valdymo sistemų reikalavimų aprašo patvirtinimo“ TAR, 2015-08-24, Nr. 2015-12553; P a k e i č i u Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2009 m. gegužės 7 d. įsakymą Nr. 4-209 „Dėl VP2-2.3-ŪM-02-V priemonės „Dalinis palūkanų kompensavimas“ aprašo patvirtinimo“ Valstybės žinios, 2013-12-30, Nr. 138-6979;

Komisija n u t a r i a : / 1. Patvirtinti Naudojimosi šilumos perdavimo tinklais sąlygų squadą (pridedama) TAR, 2015-01-20, Nr. 846; P a k e i č i a m e Sveikatos būklės reikalavimų asmenims, pretenduojantiems į vidaus tarnybą, <...> squado, patvirtinto Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. spalio 21 d. įsakymu <...> 3 išnašą TAR, 2015-08-19, Nr. 2015-12425

arba *sąrašas*¹⁴, jei reglamentuojami dalykai tik išvardijami, pvz.:

Lietuvos Respublikos Vyriausybė n u t a r i a : / Pakeisti Konkrečių valstybės rinkliavos dydžių sąrašą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimu TAR, 2015-10-14, Nr. 15168; Lietuvos Respublikos Vyriausybė n u t a r i a : / Pakeisti Apmokamų iš

¹² Aprašas – duomenų surašymas ir apibūdinimas, jų sistemos pateikimas DŽ.

¹³ Squadas – kas surašyta, sudėta vienoje vietoje, paėmus iš įvairių tekstų DŽ.

¹⁴ Sąrašas – kas tam tikra eile surašyta DŽ.

Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto asmens sveikatos priežiūros paslaugų kriterijų sąrašą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. balandžio 23 d. nutarimu TAR, 2015-09-21, Nr. 14025; Patvirtinti pridedamus Šiaulių sporto mokyklų teikiamų mokamų paslaugų įkainių sąrašus, TAR, 2015-10-30, Nr. 17128.

Teisės akto tekste galima tik apibūdinti reglamentuojamą dalyką ir pridedamo dokumento pavadinimo neformuluoti, o pavadinimą tinkamai parašyti jau pateikiant pridedamo dokumento tekstą, pvz.:

<...> taryba n u s p r e n d ž i a: / 1. **Pritarti** viešosios įstaigos krepšinio akademijos „Saulė“ **taikomiems įkainiams** (pridedama). / <...> **VIEŠOSIOS ĮSTAIGOS ŠIAULIŲ KREPŠINIO AKADEMIJOS „SAULĖ“ ĮKAINIŲ SĄRAŠAS** TAR, 2015-03-27, Nr. 4387.

Taigi, nepaisant žodynuose nurodytos plačios dokumento reikšmės, vis dėlto nereikėtų šios reikšmės suteikti bet kokiems daiktavardžiams, žymintiems abstrakčius reiškinius, ir jais vadinti teisės aktais tvirtinamus pridedamus dokumentus.

IŠVADOS

Lietuvių kalboje tvirtai prigijo tarptautinis žodis *dokumentas*, atėjęs iš lotynų kalbos. Tai pats dažniausias tarptautinis žodis lietuvių kalboje, ypač aktualus administracinei kalbai.

Lietuvių kalbos žodynuose skiriamos dvi žodžio *dokumentas* reikšmės: 1. raštas, kuriuo kas pranešama ar patvirtinama; 2. materialus objektas (popierius, piešinys, nuotrauka, kino juosta, laikmena ir kt.), kuriame užfiksuotos kokios nors žinios. Administracinėje kalboje paprastai *dokumentas* vartojamas ta reikšme, kuri būdinga žodžių junginiui *oficialusis dokumentas* „rašytinis fizinio ar juridinio asmens veiklos patvirtinimas, parengtas arba gautas tam įgaliojimus turinčios institucijos ar asmens“.

Naujų dokumentų rūšių atsiranda pagal poreikį formuojantis vienokioms ar kitokioms reglamentavimo procedūroms. Todėl baigtinės dokumentų nomenklatūros, taip pat ir bendros dokumentų klasifikacijos nėra.

Daugiau kaip pusė dokumento rūšies pavadinimų dažniausiai yra iš veiksmažodžių padaryti daiktavardžiai, ypač išsiskiria priesagos *-imas* (*-ymas*) vediniai, taip pat yra kitais darybos būdais iš veiksmažodžių padarytų daiktavardžių (galūnių ir kitokių priesagų vediniai) ir sudurtinių žodžių. Nemažai dokumentų (tirtuose šaltiniuose daugiau kaip trečdalis) vadinami tarptautiniais žodžiais.

Nepaisant žodynuose nurodytos plačios dokumento reikšmės, nereikėtų šios reikšmės suteikti bet kokiems daiktavardžiams, žymintiems abstrakčius reiškinius, ir jais vadinti teisės

aktais tvirtinamus pridedamus dokumentus (pvz., *dydžiai, įkainis, kriterijai, normos, sąlygos*). Tokiais atvejais patartina sudaryti žodžių junginius, jei veikla išsamiai reglamentuojama, su žodžiais *aprašas, sąvadas* (pvz., *kriterijų aprašas, sąlygų sąvadas*); jei reglamentuojami dalykai tik išvardijamai, sudaromi junginiai su žodžiu *sąrašas* (pvz., *dydžių sąrašas, įkainių sąrašas*).

LITERATŪRA

- A m b r a z a s S. 1993: *Daiktavardžių darybos raida*. T. 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- BŽ – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas* (rengiamas). Prieiga internete: <http://bkz.lki.lt>.
- DŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 2011. Vyr. red. Keinys St. Šeštas (trečias elektroninis) leidimas, Lietuvių kalbos institutas. Prieiga per internetą: <http://dz.lki.lt>.
- Dokumentų rengimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos vyriausiojo archyvaro įsakymu, *Valstybės žinios*, 2011-07-15, Nr. 88-4229.
- EUR-lex – Europos Sąjungos teisės aktų ir kitų viešų dokumentų bazė „EUR-lex“. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/lt/index.htm>.
- Grumadienė L., Žilinskienė V. 1997. *Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas: (mažėjančio dažnio tvarka)*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- KancKP 2007: *Kanceliarinės kalbos patarimai*. Sud. Pranas Kniūkšta. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, internetinis leidimas. Prieiga per internetą <http://lkz.mch.mii.lt/Kanceliarinis>.
- K n i ū k š t a P. 2005: *Administracinė kalba ir jos vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- KP G – *Kalbos patarimai. Gramatinės formos ir jų vartojimas*. Sud. Rita Miliūnaitė, teksto aut. Aldona Paulauskienė ir Rita Miliūnaitė, vyr. red. Aldonas Pupkis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002.
- KP S1 – *Kalbos patarimai*. Kn. 1. *Sintaksė: 1. Linksnių vartojimas*. Sud. Rita Miliūnaitė, teksto aut. Vitas Labutis, Aldonas Pupkis ir Jonas Šukys, vyr. red. Aldonas Pupkis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
- LKŽ. 2005: *Lietuvių kalbos žodynas 1–20* (elektroninis variantas). Vyr. red. G. Naktinienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga per internetą www.lkz.lt.
- LRTB – Lietuvos Respublikos terminų bankas. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/lit/terminai>.
- TAR – Teisės aktų registras. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/index>.

TŽŽ 2013: *Tarptautinių žodžių žodynas*. Red. taryba: A. Kaulakienė, S. Keinys, B. Kurkulis, V. Račiūnaitė, V. Žalkauskas, Vilnius: Alma littera.
Valstybės žinios – oficialus leidinys.

Gauta 2015 12 22

Priimta 2016 01 22

WORDS DENOTING DOCUMENTS IN THE ADMINISTRATIVE LANGUAGE

Summary

The word *dokumentas* ('document'), originating from Latin, is entrenched in the Lithuanian language. It is the most frequent international word in the Lithuanian language especially relevant to the administrative language. The aim of the article is – after discussing the conception of the word *dokumentas* and possible classifications of the object denoted by this word – to identify the formation and origin of words denoting documents and to explain problematic instances of use.

Lithuanian dictionaries provide two meanings of the word *dokumentas*: 1. a paper informing on or approving something; 2. a material object (a paper, drawing, photograph, film, file, etc.) holding pieces of some information. In the administrative language, *dokumentas* usually refers to the meaning characteristic to the phrase *oficialusis dokumentas* ('official document') – "a written confirmation of the activity of a natural or legal person prepared or obtained by an authorised institution or person". Different types of documents emerge in the development of certain required regulation procedures; therefore, there is no final nomenclature of documents, and unified classification of documents also does not exist.

More than half of names of document types mostly comprise nouns derived from verbs, particularly derivatives with the suffix *-imas* (*-ymas*), as well as verbal nouns derived by other ways of word-formation (derivatives of inflections and other suffixes). Quite a few documents are named by international words.

Regardless of the broad meaning of a document given in dictionaries, one should not grant it to every noun denoting abstract phenomena, or refer by this name to documents attached to related legal acts (e. g. *dydžiai* ('quantities'), *įkainis* ('valuation'), *kriterijai* ('criteria'), *normos* ('norms'), *sąlygos* ('conditions')). In such cases, it is recommended to form a combination of words: if the activity is extensively regulated, one might use words *aprašas* ('description'), *squadas*

('collection') (e. g. *kriterijų aprašas, sąlygų sąvadas*); if the regulated subjects are merely listed, combinations of words should be formed using only the word *sąrašas* ('list') (e. g. *dydžių sąrašas, įkainių sąrašas*).

KEYWORDS: document, document type, administrative language, word meaning.

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

rasuole@lki.lt